

Adatok a Nyugat-Dunántúl Odonata faunájának ismeretéhez

AMBRUS András - BÁNKUTI Károly

ABSTRACT: (Data to the knowledge of Odonata fauna of West-Transdanubia. Report on the annual meeting with field studies of the MOBK the Fraternity of the Hungarian Odontologists.) - The authors present the data of the odontological survey on the W-Transdanubia recorded by eleven members of the MOBK on 19-23 July, 1991. There are 34 species reported from 15 localities. The authors emphasize the faunistical and environmental importance of some records and biotopes, and show the classification of the Hungarian dragonfly fauna by the IUCN Red Data Book categories.

BEVEZETÉS

A Magyar Odonatológusok Baráti Köre (MOBK) 1991-ben Zalaszentmihályon tartotta évi rendes közgyűlését, egyben III. országos táborát. Jelen közleményben a táborozás során végzett gyűjtések és megfigyelések adatait adjuk közre, abban a reményben, hogy ezek hozzájárulnak Magyarország szitakötő faunájának jobb megismeréséhez. Szükségesnek tartottuk a közlemény végén egyes fajok természetvédelmi értékesítéséről rövid összefoglaló megjelentetését. Ezt már csak a körülmény is indokolta teszi, hogy szitakötő-taxonjaink hazai megítélése gyakran meglehetősen eltér az európaiaktól. Alábbiakban közöljük a gyűjtési és megfigyelési adatokat, mégpedig, a könnyebb áttekinthetőség kedvéért, gyűjtőhelyek és időpontok szerint. Összeállításunk csak az imágók adataira tejed ki. A fajnév után a konkrét példányszámok helyett egy, a szitakötősök által ismert, ún. terepi becslési adatot adunk, ami azt jelzi, hogy a kérdéses faj egyedeinek mennyisége adott időpontban, az adott gyűjtőhelyen kevés, sok vagy tömeges volt. Eljárásunkat több körülmény is indokolta teszi. Egyrészt a megfigyelések, gyűjtések közösen történtek, ami teljesen lehetetlenné tette az adatok névre szóló kiválogatását, másrészt viszont ez lényegesen többet mond, mint annak a néhány példánynak a konkrét adata, melyeket a pontos identifikálás vagy egyéb szempontok miatt begyűjtöttünk. Természetesen, ahol ennek szükségét látjuk, a konkrét példányszámokat is megadjuk. A gyűjtéseket és megfigyeléseket az alábbi kollégák végezték: AMBRUS András, BÁNKUTI Károly, EGYED Mónika, FERENCsik Norbert, KOVÁCS Tibor, KRUPINSZKY László, LOHINAI György, NÉMETH Lajos, PÁLFY Miklós, SZILÁGYI Gábor, TOTH Sándor, VASS Imre. Ehelyütt szeretnénk köszönetet mondani NÉMETH Lajos barátunknak a találkozó előkészítéséért, valamint sikeres lebonyolításában betöltött szerepéért.

ADATOK

1. Zalaszentmihály, Tőzeg-tavak 1991. 07. 19.

Platycnemis pennipes - sok, Coenagrion pulchellum interruptum - kevés, Erythromma viridulum - tömeges, Ischnura elegans pontica - sok, Anax imperator - sok, Orthetrum albistylum - sok, O. cancellatum - kevés, Crocothemis erythraea - tömeges, Sympetrum sanguineum - kevés, S. vulgatum - kevés.

2. Murarátka, Mura-holtág 1991. 07. 20.

Platycnemis pennipes - tömeges, Coenagrion puella - kevés, Erythromma viridulum - sok, Ischnura elegans pontica - sok, Calopteryx splendens - sok, Aeshna grandis - kevés, anax imperator - kevés. A. parthenope - kevés, Somatochlora flavomaculata - kevés, S. metallica - kevés, Orthetrum albistylum - sok, O. cancellatum - sok, Sympetrum sanguineum - sok.

3. Budafa, Budafai arborétum 1991. 07. 20.

Platycnemis pennipes - sok, *Coenagrion puella* - sok, *Ischnura elegans pontica* - kevés, *Libellula depressa* - kevés, *L. quadrimaculata* - kevés, *Orithetrum albistylum* - kevés, *O. cancellatum* - sok, *O. coerulescens* - kevés.

4. Tormafölde, Tormaföldi-patak-víztározó 1991. 07. 20.

Coenagrion scitulum - 3(2+1), *Enallagma cyathigerum* - sok, *Sympecma fusca* - kevés, *Lestes sponsa* - kevés, *L. virens vestalis* - sok, *L. viridis* - sok, *Anax imperator* - sok, *Ophiogomphus cecilia* - 1(0+1), *Orithetrum cancellatum* - kevés, *Crocothemis erythraea* - sok, *Leucorrhinia pectoralis* - 3(3+0).

5. Tormafölde, Kerka 1991. 07. 20.

Calopteryx splendens - tömeges

6. Lenti, Kerka 1991. 07. 20.

Platycnemis pennipes - sok, *Ischnura elegans pontica* - sok, *Sympecma fusca* - kevés, *Calopteryx splendens* - tömeges, *Onychogomphus forcipatus* - 15(13+2).

7. Hegyhátszentjakab, Vadása-II-tó 1991. 07. 21.

Platycnemis pennipes - sok, *Coenagrion puella* - kevés, *Erythromma viridulum* - sok, *Ischnura elegans pontica* - sok, *I. pumilio* - sok, *Enallagma cyathigerum* - tömeges, *Sympecma fusca* - kevés, *Calopteryx splendens* - kevés, *C. virgo* - 1(1+0), *Anax imperator* - sok, *A. pathenope* - kevés, *Somatochlora metallica* - sok, *Libellula quadrimaculata* - kevés, *Orithetrum albistylum* - sok, *O. cancellatum* - kevés, *Crocothemis erythraea* - kevés, *Sympetrum fonscolombii* - kevés, *S. sanguineum* - kevés, *Leucorrhinia pectoralis* - kevés.

8. Hegyhátszentjakab, Vadása-I-tó 1991. 07. 21.

Platycnemis pennipes - sok, *Ischnura elegans pontica* - kevés, *Enallagma cyathigerum* - kevés, *Calopteryx splendens* - kevés.

9. Hegyhátszentjakab, Vadása-I-tó 1991. 07. 22.

Platycnemis pennipes - sok, *Ischnura elegans pontica* - kevés, *Enallagma cyathigerum* - sok, *Calopteryx splendens* - kevés, *Somatochlora metallica* - kevés, *Orithetrum cancellatum* - kevés.

10. Csöde, Zala-holtág 1991. 07. 21.

Platycnemis pennipes - kevés, *Calopteryx splendens* - kevés, *Somatochlora metallica* - kevés, *Sympetrum sanguineum* - kevés.

11. Csöde, Csödei-patak 1991. 07. 21.

Platycnemis pennipes - kevés, *Ischnura pumilio* - kevés, *Enallagma cyathigerum* - kevés, *Calopteryx splendens* - kevés, *Orithetrum brunneum* - kevés.

12. Máriaújfalu, Máriaújfalusi-tó 1991. 07. 21.

Platycnemis pennipes - kevés, *Coenagrion puella* - kevés, *Calopteryx splendens* - kevés, *Orithetrum albistylum* - kevés, *Sympetrum sanguineum* - kevés.

13. Hegyhátszentmárton, Rába 1991. 07. 22.

Platycnemis pennipes - kevés, *Calopteryx splendens* - sok, *Calopteryx virgo* - sok, *Aeshna grandis* - kevés, *Ophiogomphus cecilia* - sok, *Somatochlora metallica* - sok, *Sympetrum pedemontanum* - kevés, *S. vulgatum* - kevés.

14. Velem, szerdahelyi-patak 1991. 07. 22.

Sympecma fusca - 1(0+1), *Cordulegaster bidentatus* - 3(3+0)

15. Bozsok, Bozsoki-patak 1991. 07. 22.

Sympecma fusca - kevés, *Sympetrum vulgatum* - kevés.

TERMÉSZETVÉDELMI ÉRTÉKELÉS

AZ IUCN-besorolás alapján az adott időszakban a térségben gyűjtött és megfigyelt fajok közül legkiemelkedőbb jelentőségű az *Ophiogomphus cecilia*, mely a kisebb patakok közelében és a Rába mentén egyaránt megtalálható. A Rábán élő erős populációja további alapos vizsgálatot és mindenképpen védelmet igényel. A szomszédos Burgenlandból az elmúlt évtizedben már nem volt friss adata, Nyugat-Európában már régóta tapasztalható általános visszaszorulása (VAN TOL - VERDONK, 1988), ezért érdemelnek különös figyelmet Nyugat-Dunántúli populációi. A gyűjtések alkalmával előkerült másik Gomphidánk az *Onychogomphus forcipatus*, melynek D- és Ny-európai populációi közel sem mutatnak olyan drasztikus visszaszorulást, mint az előző fajé, nálunk azonban az elmúlt húsz év során erősen megritkult, eltűnt az összes előzőleg ismert lelőhelyéről, és az utóbbi évekig kipusztultnak tekintettük. Burgenlandból eltűnt (hasonlóan az előbbi fajhoz), a Kerka-patak menti népessége 1989 óta ismert (BÁNKUTI, 1989), a Körösök vidékéről van még friss adata (SZILÁGYI, CSÓKA-AMBRUS nem közölte), ennyit tudunk biztosan hazai előfordulásáról. Jelen vizsgálat során a Kerka felsőbb vízrendszerén mindenütt előkerült, ahol kerestük. A *Leucorrhinia pectoralis* - noha vannak még erős populációi Európában és hazánkban is, sőt az IUCN kategóriák közül sem a legveszélyeztetettebbek közé sorolják - az egész genusra jellemző visszaszorulás miatt szintén szerepel a Berni Egyezmény fokozottan védett fajainak listáján. Igen örvendetes, hogy két lelőhelyről is sikerült kimutatni olyan térségből, ahonnan azelőtt egyáltalán nem volt ismeretes. A *Somatochlora flavomaculata* általában gyakoribbnak tekintett faj mint a *Somatochlora metallica*, ennek ellenére erősen megritkulni látszik, míg az utóbbi faj újabban igen sok lelőhelyről előkerült, nemritkán igen nagy egyedszámban. Ezt tükrözi a flavomaculata IUCN besorolása is (vulnerable), tekintve, hogy egyes európai országokban igen ritka vagy eltűnt, igaz, hogy némely helyen gyakori (Franciaország), vagy éppen újabban jelent meg.

Az egyes élőhelyek értékelése során azt tapasztaltuk, hogy a folyóvizek közül a Rába kiemelkedő jelentőségű a népes *Ophiogomphus cecilia* populációja, valamint a környező területek változatos, gazdag szitakötő faunája miatt. Ugyancsak igen értékes a Kerka felső folyási vízrendszere a nálunk ma már egyedülállóan gazdag *Onychogomphus forcipatus* népesség miatt, valamint azért, mert egy folyóvizben három Gomphida is él együtt. A *Calopteryx virgo* igen népes populációja szintén emeli az élőhelyek értékét. Ugyancsak kitűnő élőhely Kőszegen a Szerdahelyi-patak felső folyása, ahol a *Cordulegaster bidentatus* tenyészik nagyobb számban. Általánosságban is megállapítható, hogy a Nyugat-dunántúli, hazai viszonylatban kiemelkedően tiszta, folyóvizek szitakötő együttese alaposabb vizsgálatot érdemelnek. Az állóvizek közül igen értékes a Tormaföldi-patak-tározó a *Leucorrhinia pectoralis* és a *Coenagrion scitulum*. A *Leucorrhinia pectoralis* másik élőhelye a Vadása-II tó, mesterséges víztározó, a frissen kialakult élőhelyek "megszokottól" eltérő fajösszetételét mutatja, egyes ritka, speciális igényű, de esetenként terjeszkedni képes faj populációinak nyújt otthont, amíg - általában bizonyos eutrofizáció következtében - tágabb tőrésű fajok át nem veszik a vezető szerepet. Jelenleg faunisztikailag is kiemelkedő jelentőségű (előzetes vizsgálatok az *Epiheca bimaculata* jelenlétét is kimutatták). Hasonlóan értékes a Máriaújfalusi-tó, szintén víztározó, mely az előzőhöz hasonlóan ugyancsak újkeletű, mesterséges élőhely, kitűnő adottságokkal (előzetes vizsgálatok itt az *Epiheca bimaculata* rendkívül erős populációjára derítettek fényt - AMBRUS, publikálatlan). A táborozás idején vizsgált (de valószínűleg a többi) Mura-holtág is nagyszerű szitakötő élőhely.

Végezetül ehelyütt kívánjuk felsorolni az Európában elfogadott természetvédelmi kategóriákat, valamint a hazai szitakötő taxonok besorolását.

IUCN vörös listás kategóriák:

E (Endangered = veszélyeztetett): a veszélyeztető tényezők további folyamatos működése következtében a kipusztulás veszélyébe sodort faj - ill. egyéb taxon. Hazai fajaink közül ide tartozik az *Aeshna viridis*, *Gomphus flavipes*, *Ophiogomphus cecilia*, valamint a *Leucorrhinia caudalis*.

V (Vulnerable = sérülékeny): amennyiben a veszélyeztető tényezők tovább működnek, feltehetően a közeli jövőben az "endangered" kategóriába kerül át.

I. táblázat

No.	Faj neve	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
1.	<i>Platycnemis pennipes</i>	+	+	+			+	+	+	+	+	+	+			
2.	<i>Coenagrion puella</i>		+	+				+					+			
3.	<i>Coenagrion pulchellum</i>	+														
4.	<i>Coenagrion scitulum</i>				+											
5.	<i>Erythromma viridulum</i>	+	+					+								
6.	<i>Ischnura elegans</i>	+	+	+			+	+	+	+						
7.	<i>Ischnura pumilio</i>							+					+			
8.	<i>Enallagma cyathigerum</i>				+			+	+	+			+			
9.	<i>Sympecma fusca</i>				+		+	+								
10.	<i>Lestes sponsa</i>				+											
11.	<i>Lestes virens</i>				+											
12.	<i>Lestes viridis</i>				+											
13.	<i>Calopteryx splendens</i>		+			+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
14.	<i>Calopteryx virgo</i>							+								+
15.	<i>Aeshna grandis</i>		+												+	
16.	<i>Anax imperator</i>	+	+		+			+								
17.	<i>Anax parthenope</i>		+					+								
18.	<i>Onychogomphus forcipatus</i>						+									
19.	<i>Ophiogomphus cecilia</i>				+										+	
20.	<i>Cordulegaster bidentatus</i>															+
21.	<i>Somatochlora flavomaculata</i>		+													
22.	<i>Somatochlora metallica</i>		+					+			+	+			+	
23.	<i>Libellula depressa</i>			+									+			
24.	<i>Libellula quadrimaculata</i>			+				+								
25.	<i>Orthetrum albistylum</i>	+	+	+				+						+		
26.	<i>Orthetrum brunneum</i>											+				
27.	<i>Orthetrum cancellatum</i>	+	+	+	+			+		+				+		
28.	<i>Orthetrum coerulescens</i>			+												
29.	<i>Crocothemis erythraea</i>	+			+			+								
30.	<i>Sympetrum fonscolombii</i>							+								
31.	<i>Sympetrum pedemontanum</i>														+	
32.	<i>Sympetrum sanguineum</i>	+	+					+			+			+		
33.	<i>Sympetrum vulgatum</i>	+													+	
34.	<i>Leucorrhinia pectoralis</i>				+			+								+

A dolgozatban szereplő szitakötő gyűjtések és megfigyelések összesített adatai (A lelőhelyek számozása megegyezik a gyűjtési és megfigyelési adatoknál alkalmazottal.)

A hazai taxonok közül ilyen a *Coenagrion ornatum*, *Coenagrion scitulum*, *Coenagrion vernale*, *Gomphus vulgatissimus*, *Onychogomphus forcipatus*, *Cordulegaster bidentatus*, *Cordulegaster heros*, *Somatochlora flavomaculata*, *Epithea bimaculata*, *Sympetrum depressiusculum* és *Leucorrhinia pectoralis*.

R (Rare = ritka): a világon kis populációban létező, de jelenleg nem veszélyeztetett vagy sérülékeny taxon, a veszélyeztetettség rizikója azonban fennáll. Hazai fajaink között ilyen nincs.

I (Insufficiently known = nem kellőképpen ismert): ilyen fajunk nincs.

Nem IUCN, de ismert, használt kategóriák:

IspE (Threatened in some parts of Europe = Európa egyes részein fenyegetett taxon): hazai szitakötőink közül ilyen a *Ceriagrion tenellum*, *Coenagrion hastulatum*, *Lestes dryas*, *Calopteryx virgo*, *Anaciaeschna isosceles*, *Libellula fulva*, *Orthetrum brunneum*.

RENT (Rare to Europe but species as such not threatened = Európában ritka, de egyébként nem fenyegetett faj): a hazai fajok közül csak a *Hemianax ephippiger* tartozik ide.

A felsorolt fajok közül a Berni Egyezmény (Bern Convention) fokozottan védett fajok listáján - melyet Magyarország is elfogadott - a következők szerepelnek: *Aeshna viridis*, *Gomphus flavipes*, *Ophiogomphus cecilia*, *Leucorrhinia caudalis*, *Leucorrhinia pectoralis*.

IRODALOM

AGULIAR, J. d' - DOMMANGET J.-L. - PRÉCHAC, R. (1985): Guide des Libellules d'Europe et d'Afrique du Nord - Delachaux et Niestlé, Neuchatel & Paris: 1-341.

ASKEW, R. R. (1988): The dragonflies of Europe - Harley Books, Colchester: 1-291.

BÁNKUTI, K. (1989): Adatok Magyarország Odonata faunájához I. - Föl. Hist.-nat. Mus. Matr. 14: 77-79.

DÉVAI, Gy. - BODNÁRNÉ, PÁLOSI G. - BENEDEK, P. (1976): A szitakötők (Odonata) magyarországi előfordulási adatainak elemzése - Acta Biol. Debrecina 13. (1): 9-92.

STEINMANN, H. (1984): Szitakötők - Odonata - Fauna Hungariae V/6: 1-111.

TOL, J. van - VERDONK, M. J. (1988): The protection of dragonflies (Odonata) and their biotopes - Strasbourg, Council of Europe: 1-181.

UJHELYI, S. (1957): Szitakötők (Odonata) - Fauna Hungariae V/6: 1-44.

Dr. AMBRUS András
Fertő Tavi Nemzeti Park
H-9401 SOPRON
Pf. 153.

BÁNKUTI Károly
Mátra Múzeum
H-3200 GYÖNGYÖS
Kossuth út 40.